

Kasım Kufralı

KUŞEYRİ

Tasavvuf, zuhuru ile birlikte, bazı münakaşalara yol açmış ve sonraları da taarruza uğramıştır. Sûfiye'nin bâtını zâhire tercih etmesi, zâhir uleması tarafından hazmedilemiyordu. Çünkü şeriat, zâhire göre hükmederken, tâati ibadetten üstün tutarak, zâhire ehemmiyet vermeyen sûfiyeye iyi gözle bakamıyordu. Ehl-i sünnete göre, bâtını kul ile Allah arasında bırakmak icap ediyordu.

İlk itiraz sesi Haricilerden yükseldi. III. asırda ise İmamiye bu mezhebi tamamıyla redde kalkıştı. Allahın 12 İmam kapısından olmayan talep ve niyaza ehemmiyet vermeyeceğini ve binaenaleyh sûfilerin gittiği yoldan marifete ulaşamayacağını ileri sürüyordu. Mutezile ile Zâhiriye ise, tasavvuftaki aşk ve muhabbeti hoş görmeyerek, bunun nazari bakımdan teşbihe, amelî bakımdan da hulûle yol açabileceğini iddia ediyordu.

Ehl-i sünnet uleması ise, sûfilerin mevkiini tayinde teenni göstermiş ve bilâhare bu mezhebi hoş görerek, mutedil sûfilere karşı daima hürmet-kâr kalmışlar ve hatta bunların tercüme-i hallerini, sözlerini ve fiillerini toplayarak mühim eserler bile meydana getirmişlerdir.¹ Mamafih Ahmed b. Hanbal tasavvufu „fikri kuvvetlendirerek, Allah ile ünsiyet peyda etmeğe çalışmak suretiyle, farzları ifada mübalatsızlık tevhit ediyor“ diyerek tenkit ederken, talebesinden Huşayş ile Abû Zar'a'nın sûfileri ruhani zındık sayacak derecede haşin davrandıkları görülüyor.

V. asrın başlarında tasavvuf safiyetini kaybetme emareleri göstermeğe başladı. Esasen 1^{1/2} asırdan beri devam edegelen dedikodular karşısında, tasavvufu müdaafaa ve muhafaza etmek zarureti kendini

¹ Abû Tâlib al-Makkî'nin *ķūt al-ķulūb*, al-Kilābādî'nin *al-Ta'arruf*; Suhra-
vardî'nin *Avārif al-Ma'ārif* ve nihayet Gazālî'nin *İhyā' Ulūm al-Dīn* isim-
li eserleri bu kabildendir. Hatta vücudiye ve sûfiyenin şiddetle aleyhinde bulunan İb-
Taymiya'nın tilmizi İbn al-Kayyim al-Cavzî'ye Abdullah Anşarî'nin *Manāzil al-Sā'irîn*'ini
serh bile etmiştir (*Madāric al-Sālikin*, Mısır 1352, III cilt).

göstermiş bulunuyordu. Tâli bu vazifeyi büyük bir âlim, kudretli bir sûfi olan imam Abu'l-*Qāsim al-*Qūşayrī**'ye tevdi etti.

Qūşayrī seleflerinin saf ve riyasız duygularını, cemiyete karşı feragat hislerini tamamiyle anlamış ve benimsemişti. Sûfi adını alan *güruhun*, bu ismin taşıdığı safiyetten yavaş yavaş uzaklaşmakta ve hattâ bir kısmının tamamen uzaklaşmış olduğunu görerek, tasavvufun bunların anladığı mânâda bir takım mubalatsızlıktan ibaret olmadığını ilân etti.

Qūşayrī tasavvufun ehl-i sünnet ve cemaat akidelerine tamamen mutabık bir mezhep olduğunu isbat maksadı ile bir risale kaleme aldı ve bu risale dolayısıyla İslâm âleminde büyük bir şöhret kazandı. Zamanındaki sûfi geçinenlere imtisal nümunesi olmak üzere zikrettiği bu meşayihin, hal tercümeleri arasına, akidelerini bildiren sözlerini de dercetmek suretiyle, tasavvufu tamamen şeriate uydurmak istemiştir. Meselâ *Abū Yazīd al-Bisṭāmī*, *Zū'nūn al-Miṣrī*, *Ma'rūf al-Karhī*, *Şaḳīḳ al-Balḫī* ve *Sulaymān al-Darānī*, *Ḥamdūn al-*Qāṣṣār** v. b. gibi zatların mübalagalı sözlerini almadığı gibi, *Hallāc* 'dan bahis bile etmemektedir. Tasavvufu bir Sünnî gözü ile mülâhaza eden *Qūşayrī*, Şafî mezhebinden olup Aş'ariya akidelerine bağlıdır. Hattâ *Abū'l-Ḥasan al-Aş'arī*'ye karşı olan muhabbeti hal tercümesinde zikredeceğimiz belâlara düşmesine sebebiyet vermiştir. Bu bakımdan risalesinde Aş'ariya akidelerine uymayan kaviller pek azdır.

Hayatı ve şahsiyeti :

İmam, *Zayn al-İslām Abu'l-*Qāsim** 'Abd al-Karīm b. Havazin b. 'Abd al-Malik¹ b. Talḫat al-*Qūşayrī al-Naysābūrī*, Şafî fakih, müfessir ve muhad-dislerinin büyüklerinden ve şûfiyenin ileri gelen şeyhlerindedir. 376 senesi rebiülevvelinde (m. 986) Üstüva² 'da dünyaya geldi. Babası Horasan'dan gelip Üstüva nahiyesine yerleşen *Qūşayr* Araplarından olup, daha *Abu'l-*Qāsim** pek küçük iken, ölmüştü. Annesi ise, *Sulam* kabilesine mensup bulunuyordu. *Abū'Aḳīl al-Sulamī* dayısı idi. Babasının ölümü üzerine, akrabasından *Abu'l-*Qāsim**'in ihtimamına terkedildi. Bu zattan ilk tahsilini gördü, edebiyat ve lûgat okudu. Tahsilini ilerlettikten sonra Üstüva nahyesinde bulunan köyüne fazla vergi tarhedildiğinden, *Naysābūr*'a giderek hesap öğrenmek ve böylece müstevfi olarak köyü korumak istiyordu. Bu emel ile *Naysābūr*'a gitti. Şehirde dolaşırken, al-Daḳḳāk lākabı ile maruf olan ve devrinin imamı addedilen Şeyh *Abū'Alī Ḥusayn b. 'Alī al-Naysābūrī*'nin ilim meclisine rastladı. *Daḳḳāk*'ın sözleri kendisine son derece tesir ettiğinden,

¹ Bütün menbalar bu şekilde zaptediyorlarsa da, *İbn Kaṣīr*, 'Abd al-Muṭṭalib olarak kayd ediyor (*al-Bidāya Mısır*, 1932, XII, 107).

hesap öğrenmekten vazgeçerek onun müridi oldu. Şeyhinin emri üzerine tahsille meşgul bulunuyordu. Abū Bakr Muhammed b. Abī Bakr al-Tūsī'nin derslerine devam ederek Şafii fıkhını tam bir itkan ile elde ettikten sonra, Kerramiyeye¹ karşı hücumları ile şöhret bulmuş olan Abū Bakr Muhammed b. al-Husayn b. Fūrak al-İşfabānī (ölm. 406) dan kelâm tahsil etti. Ara sıra Abū İshāk İbrāhīm b. Muhammed al-İsferāyīnī'nin derslerine de devam ediyordu. İsferāyīnī'nin bir gün kendisine „bu ders yalnız dinlemekle elde edilemez, yazmak lâzımdır“ demesi üzerine ona bütün dinlediklerini birer birer anlatmıştır. Kuşayrī'nin hafıza ve kabiliyetini takdir eden İsferāyīnī, derslerine gelmeyecek eserlerini mütalâa etmekle iktifa etmesini tavsiye etmiştir.

Kuşayrī, İbn Fūrak'ın derslerini iyice hazmederek zapt ve tahkik hususunda en ileri giden talebesi idi. Kelâmda İbn Fūrak ile İsferāyīnī'nin yollarını mezcederek, Abū Bakr al-Bākillānī'nin kitaplarını da mütalâa etmek suretiyle, Aş'ariya akidelerini tamamiyle benimsemiş, müteassıp bir Aş'arī olmuştu. Aynı zamanda Dağkāk'ın meclisine de devam eden Kuşayrī, şeyhinin günden güne muhabbetini celbediyordu. Şeyhinin kendisine karşı teveccüh ve muhabbeti o dereceye vardı, ki akrabalarının çokluğuna rağmen, kızı Fatma'yı onunla evlendirdi. Fatma'dan 6 çocuğu dünyaya gelmiştir. Bunların hepsi de meşhur âlimlerdir.

Kuşayrī, Aş'ariya akidelerine taassup derecesinde olan bağlılığı dolayısıyla herhangi bir inhirafa göz yumamıyor, bid'at sahiplerine karşı dehşetli hücumlarda bulunmaktan kat'iyyen çekinmiyordu. Tasavufu ehl-i sünnet akidesinin semeresi addettiği için, mübalatsız sūfilere iyi gözle bakamıyor, hareketlerini şiddetle tenkit ettiği gibi, ehl-i sünnet akidesi haricinde kâlanlara, bilhassa Rafizilerle Mutezile'ye karşı, müessir vaaz ve risalelerle, mücadelede bulunuyordu. Nihayet Aş'arī'ye ve Şafi'î'ye karşı olan bağlılığı dolayısıyla, sürüklendiği bir felâketten güç hal ile kurtulabildi.

İlk Selçuk hükümdarı Tuğrul Bey (ölm. 455=1063)'in veziri 'Amīd al-Mulk lâkabi ile maruf Abū Naşr Muhammed b. Manşūr al-Kundūrī, Mutezile, Kerramiye ve Rafızıye akidelerini benimsemiş olduğundan, bu fırkalara muarız olanlara, Aş'arī'lere ve bilhassa İbn Fūrak'ın talebelerine karşı kin güdüyordu. Aş'ariyeden olan Abū Sahl b. al-Muvaffak ise, daima Hanefi'leri evinde toplayarak ilmi mubahase ve münakaşalarda, bulunmakta, ve hattâ kendisinin vezir olacağı şayiaları bile dolaşmakta idi. Bu cihetle 'Amīd al-Mulk, mezhebi dolayısıyla, bu zata karşı kin besliyor ve, mevkii bakımından da, onu kıskanıyordu. Hâlis Sünnî ve Hanefi

¹ Bk. M. Şerefeddin, *Kerramîler (İlâhiyat Fakültesi Mecm. III, sayı 11 s. 3 - 14)*.

olan Tuğrul Bey'e ehl-i bid'at olanların minberlerde alenen sövdürülmesi lüzumunu telkin ederek, bu hususta ferman ısdarına muvaffak olan bu vezir Aş'arî'leri de bid'at ehli sayarak, minberlerde sebbettirdiği gibi, ötede beride de Şafiilere eza ve cefa ettirmeğe başladı. 445'ten 455'e (1053—1063) kadar büyük bir gayretle mücadele eden Abu'l-Kâsim al-Çuşayrî'nin bütün bunlara tahammüle artık kudreti kalmamıştı, 'Amîd al-Mulk, Tuğrul Bey'den kendisi ile birlikte Aş'arîyeden İmam al-Haramayn al-Cuvaynî¹, Abū Sahl b. al-Muvaffak ve al-Furâfî'nin hapsine dair emir elde etmişti (445=1053). İmam al-Haramayn için bu raddeye geleceğini evvelden kestirdiği için kaçıp gizlenmiş olduğundan, vezirin emri ile ayaklanan ayak takımı Çuşayrî ile Furâfî'yi yakalayıp hapsedtiler. Abū Sahl b. al-Muvaffak Nisâbünda bulunmadığından, yakalanamamıştı. Baħarz civarında başına topladığı adamlarla Furâfî ile Çuşayrî'yi tahlis için Nîşâbü'ra hücum ederek bir müddet çarpıştıktan sonra, bunları kurtarabildi ise de, düşmanlarının hile ve hud'asına karşı gelemediğinden, Sultanın emri ile malı mülkü müsaderederek kendisi de hapsedildi. Vak'adan sağ salim kurtulan Çuşayrî, Abū Bakr Ahmed al-Bayhaķî (ölm. 458=1066), İmam al-Haramayn Abu'l-Ma'âlî al-Cuvaynî v.s. 400 kadar tanınmış âlim ile hacca gitti. Bu kargaşalıktan dolayı memleketini terkeden bu ulema guruhu Hanefî ve Şafiî kadınlardan müteşekkil olduğundan, bu seneki hacca sanat al-kuzât adı verilmiştir. Bu güzide ülema zümresi arasında minbere çıkarak söz söyleme hakkı ittifak ile Abū'l-Kâsim al-Çuşayrî'ye terkedilmişti.

Tuğrul Bey'in ölümü ile (455) tahta çıkan Alp Arslan'ın 'Amîd al-Mulk al-Kundurî'yi öldürmesi üzerine (456=1064), Nîşâbü'ra dönen Çuşayrî hayatının son senelerini ara sıra âilesi ile birlikte Tūs'a gidip gelerek müreffeh geçirmiş, 16 rebiülâhır 465 (1074) senesinde pazar günü tulûdan evvel 89 yaşında hayata veda etmiş ve şeyhi Abū 'Alî al-Dağķaķ'ın ayağı ucuna defnedilmiştir. Ölümünden sonra kitaplarına ve elbiselerine, kendisine hürmeten, uzun müddet el sürülmediği ve kendisinden sonra oğlu 'Abd al-Raħîm'in tedris kürsüsünü işgal ettiği menbalarda zikredilmektedir.

Çuşayrî'nin tarikat silsilesi torunu 'Abd al-Gâfir b. İsmâ'il al-Fârîsî'nin Nîşâbü'ra tarihindeki beyanına göre şu şekildedir:

Kendisi Abū 'Alî al-Dağķaķ'tan inabe almıştı; Şeyh Abū 'Alî ise, Abū'l-Kâsim al-Nasrâbâdî'den, o da Şiblî'den mücaz idi. Şiblî ise, Cunayd al-Bağdâdî'den, Cunayd, Sarî al-Saķaķî'den o da Ma'rûf al-Karhî ve nihayet o da Dâvûd al-Ta'î'den inabe almış bulunuyordu. Dâvûd al-Ta'î de tabiiine mülâkî olmuştu.

Çuşayrî'nin yukarıda zikrettiğimiz zahiri ve batını üstadlarından başka kendilerinden hadis rivayet ettiği diğerk şahıslar da şunlardır: Abū'l-Hasan

¹ Bk. İsmail Hakkı, *İmamül-Harameyn (İlahiyat Fak. Mecm., II, sene, sayı 9.)*.

al-Haffâf, Abū Nu'aym al-İsfarayinî, Abū Bakr İbn 'Abdūs al-Muzakkî, Abu Nu'aym al-Mihracânî, 'Alî b. Ahmed al-Ahvâzî, al-Hâkim, Abū 'Abd al-Rahman al-Sulamî, İbn Bâkuvayh al-Şirâzî, Abū'l-Hasan b. Bısrân.

Kendisinden hadis nakledenler ise, oğlu 'Abd al-Mun'im, torunu Abū'l-As'ad Hibat al-Rahman, Abū 'Abd Allâh al-Farâvî, Zâhir al-Şahhâ-mî, 'Abd al-Vahhâb b. Şâh al-Şadbâhî, 'Abd al-Cabbâr al-Havârî gibi zatlar ile meşhur muhaddislerden al-Hatîb al-Hâfîz Abū Bakr Ahmed b. 'Alî al-Bağdâdî (ölm. 463) dir.¹ Al-Subkî imamdan rivayet edilen hadislerin kendisine kadar vasıl olduğunu kaydetmektedir. Kuşayrî'nin risalesinde naklettiği hadisler sened-i muttasıl ile kendisine kadar ulaşır.

Fıkıh, hadis, tefsir, kelâm, tasavvuf, edebiyat, lûgat ilimlerinde imam olan Kuşayrî, devrinde temâyüz ve teferrüt etmiş, Zayn al-İslâm lakabını almıştır. Zıkr ve ilim meclislerinde müridlerinin ahvâle dair suallerine kendisine has bir beraat ve belâgatle cevap verirdi. Kelâm meselelerini hal ve bu münakaşaları idare hususundaki fevkalâde kudreti her kesi hayrette bırakmıştı. Âyetlerden ve hadislerle, sûfilerin sözlerinden çıkardığı mâna ve bu husustaki hikâye ve rivayetlerle, müridleri üzerinde derin tesir icra ederek kalplerdeki zulmeti bir lahzada dağıtacak kadar belîğ ve veciz hutbeler irat ederdi. Sûfiye lisanı ve ıstılahı ile yazdığı şiirler rakik, selis ve müessirdir.

438 (1046) senesinde hadis meclisi akdederek 465 (1072) senesine kadar imlâdan geri kalmamıştır. Meclislerini, emalilerde âdet olduğu vec-hile, daima tervihat kabilinden beyitlerle bitirdiği kaydedilmektedir.

Eserleri :

1 — *Al-Risâlat al-kuşayriya (Risâla ilâ camâ'at al-sûfiya bi buldân al-islâm).*² En mühim eseridir. Hayatı hemen hemen ehl-i sünnet akidele-rinden uzaklaşanlarla mücadele etmekle geçen Kuşayrî, salık bulunduğu tasavvuf yolunda sûfî namı altında her türlü bid'atlarını setredenlere karşı pek haşin davranmış, vaaz ve irşat meclislerinde bunların dalâletini ilân ettiği gibi, bununla da iktifa etmeyerek hakiki sûfiye rehber olacak bir

¹ Hatîb, Kuşayrî'nin 448 (=1056) senesinde Bağdad'a geldiğini ve kendisinden hadis yazdıklarını kaydederken, ondan sitayişle bahsetmektedir (*Tarih Bağdad*, XI, 83, nr. 5763). Subkî'nin rivayetine göre, kendisini çekemeyenler yüzünden memleketini terke mecbur olan Kuşayrî, Bağdad'a geldiği zaman, Halife al-Kâim bi Amr Allah kendisine bir ev tahsis etmiş, burada bizzat Kuşayrî'yi dinlemiş ve bilâhare izaz ile Naysâbûr'a yollamıştır (*Tabakât al-sûfiya*, III, 246).

² Hoca Sadeddin Efendi (Üniversite Küt. türkçe yazmalar nr. 6332 (A6), Aya-sofiya nr. 1712) ve 'Ömer b. Abdullah al-Bürdürî (Velîyeddin Küt. nr.1647) tarafından türkçeye tercüme edilmiştir. Ayrıca muhtasar ve matbu bir türkçesi de vardır (*Abdün-nâfi, Müntahâbât-ı Nâfi'a-i Risale-i kuşayriya*, İstanbul 1307).

kitap yazmıştır. *Al-Risālat al-kuşayriya* namı ile maruf olan bu eserinde, şeyhi Abū 'Alī al-Dakkāk'ın rey ve nüktelerini umde ittihaz ettiği görülür. Eşasen kendisine müshap ve hatta hafif bir mürşit olarak kabul ettiği Abū 'Abd al-Rahman al-Sulamī (ölm. 412 = 1021)'nin *Tabakāt al-sūfiyīn*¹'inden de tercüme yollu iltikatlarda bulunduğu gibi, bu zatın da tefsir, rey ve rivayetlerine fazla ehemmiyet vermektedir. Risalede olduğu gibi, diğer bütün eserlerinde de, bu iki zatın derin tesirleri göze çarpar. Eserini 437 senesinde yazmağa başlamış ve 438'de sona erdirmiştir. Mukaddimesinde hasretle andığı ilk tabaka sūfilerinden eser kalmadığını, şeyhlerin tasavvuf diye bir takım eracif ile uğraştıklarını ve yeni yetişenlerinde bu dalâlette bulunan güruhu nümüne ittihaz etmelerinden korktuğu için, uhdesine düşen irşat vazifesini ifa ve gençleri ikaz maksadiyle rehber ittihaz olunacak eserini kaleme aldığını yana yakıla anlatmaktadır. *Risāla* şu kısımlardan müteşekkildir:

- a. Telifin sebebini anlatan bir mukaddime.
- b. Usul-i tevhid meselelerinde sūfiyenin itikadına mütedair fasıl.
- c. Tevhid meselelerinde sūfiyenin akidelerinden bahseden diğer bir fasıl.
- ç. Birinci tabaka sūfilerinin hal tercümlerini hâvi bab. Bu bapta 81 zatın hal tercümesi zikredilmektedir.
- d. Sūfiye ıstılahlarını izah eden diğer bir bab.
- e. Nihayet t a v b a babı ile asıl maksada girerek kitabını 51 baba tak-sim eder.
- f. Bazı müteferrik hallerden bahseden 22 fasıl ile kitabını bitirir.

Risalesini bir vasiyetname telâkki eden İmam Abū'l-Kasim al-Kuşayrī Aş'ariya² akidelerine muhalif gördüğü sözleri hemen hemen hiç zikretmemiş, meşayihin siyerini naklederken Şafii mezhebine sadık kalmıştır. Her bapta evvelâ âyet ve sonra kendisine ulaşan hadisleri zikrederek, bilâhare şeyhlerin sözleriyle maksadını teyid etmek âdetidir. *Risale* bir çok kimseler tarafından şerhedilmişse de, meşhur 'Abd al-Vahhâb al-Şa'rânî'nin şeyhi Zayn al-Dîn Abū Yahyâ Zakariya al-Anşârî (ölm. 910)'nin *İhkâm al-dalâlat 'alâ tahrir al-risāla* isimli şerhidir. Şarih, muttasıl senetle Kuşayrî'den mesmu nusha üzerine şerhini kaleme almış ve 893 de sona erdirmiştir. Bu şerh Mustafa al-'Arûsî'nin *Natâ'ic al-Afkâr al-Kudsiya fi ma'ânî şarh al-risālat al-kuşayriya* isimli haşiyesi ile birlikte dört cilt olarak tabedilmiştir (Bulak, 1290). Diğer şerhleri için krş. *Kaşf-al-zunun*.

¹ Bk. — W. Ivanow, *Catalogue the Persian MSS. in the Collection of the Asiatic Society of Bengal* s. 78 — 83; *JRAS*, 1923 s. 1 — 34, 337 — 382; Ayrıca krş. — Lami'î, *Terceme-i Nafahât*, İstanbul, 1289 s. 3

² *Risāle*'nin Emamiye bakımından tenkidi için bk. Ibn al-Dâ'î, *Tabşira*, Tahran 1316 tş. basım. s. 405 = 9.

- 2 — Al-tafsīr al-kebir (Laṣāif al-iṣārāt.) 410 senesinden evvel yazmıştır (Fatih Küt. nr. 640 (1. cilt); Yeni-Câmi Küt. nr. 101 Köprülü nr. 117; Veliyüddin nr. 214; Damad-zade nr. 138; Carullah nr. 129).
- 3 — Al-Taḥbīr fī ilm al-tazkīr (Ayasofya Küt. nr. 1703); Köprülü nr. 711; Hamidiye nr. 705 (eksik); Ahlwardt, *Verzeichnis der arabischen Hss. der Königl. Bibliothek zu Berlin*, nr. 3753).
- 4 — Kitāb al-cavāhir (Al-cavāhir al-Manşura). Risale kadar mühim bir eserdir (Konya Asar-i Atika Müz. Küt. nr. 1632 (E. 2,66).
- 5 — 'Uyūn al-acviba fī uşūl al-as'īla
- 6 — Kitāb al-munācāt
- 7 — Kitāb nukat ü'l-nuhā
- 8 — Kitāb aḥkām al-samā'c
- 9 — Kitāb naḥv al-kulüb al-kabīr
- 10 — Kitāb al-arba'īn fī'l-ḥadīş (Ahlwardt, ayn. eser. nr. 1457)
- 11 — Şikāyat ahl al-sunna bi hikāya mā nālahum min al-miḥna. 446 senesinde başlarına gelen felâketi, Abū'l-Ḥasan al-Aş'arī'nin mezhep ve akidelerini ve ulema arasındaki mevkiini hülâsatan beyan eden bir risaledir. Subkī tamamiyle *Tabakāt'*nda dercetmiştir (II, 275 v.d.). O zaman memleketlere dağıtılan bu risale âlimleri tehyic eylemiş, Abū Bakr al-Bayhaķī, Abū İshāķ al-Şirāzī ve Kazī al-Dāmaġānī gibi zatların bu mealde risaleler yazarak Aş'arī'yi müdafaa etmelerine bais olmuştur.
- 12 — Kitāb tartīb al-sulūk fī tariķ Allah (Ahlwardat, ayn. esr. nr. 3262; Ayasofya nr. 2910).
- 13 — İstifazāt al-muradāt fī asmā' Allah Ta'ālā 'alā vach (aynen) al-Ḥaşş (Ayasufya nr. 1793; Yahya Ef. nr. 180; Feyzullah Ef. nr. 256).
- 14 — al-Luma' fī'l-i'tikādāt (*Fihrist al-Kutub al-'Arabiya al-Mahfuza bi'l-Kutubhana Ḥidviya al-Mışriya* Kahire 1306-9, VII, 244; *Fihris al-Kutub al-'Arabiya bi Dār al-Kutub*.... Kahire 1926 - 1934, I, 275).
- 15 — al-Fuşūl fī'l-uşūl *fihrist al-Kutub al-'arabiya al mahfuza bil-Kutubhana al-Ḥidviya*.. VII, 511; *Fihris al-Kutub al-'Arabiya bi Dār al-Kutub*.... I, 200).
- 16 — Bulġat al-makāşid (*Fihrist* .... *al-Ḥidviya*....; VII, 556).
- 17 — al-Tavḥid al-nabavī (*Fihrist*.... Dār al-kutub...., I, 155).
- 18 — Ḥayāt al-Arvāḥ v'al-Dalīl ilā tariķ al-Şāḥ va'l-Falāḥ (H. Derenbourg, *Les mos. Arabes del' Escorial* I, Paris, 1884-10).
- 19 — al-Ksīda al-şūfiyya (Rosen *V. Notices Somaires des mss. arabes du Musée Asiatique* I, St. Petersburg 1881, 846).

20 — Kitāb al-Mi'rāc (*Catalogue of the. Ar. and Pers. Mss. in the Oriental Public Library at Bankipore....* XV, 920; *Kaşf al zunūn*).

21 — 'Ikd al-Cavāhir va Nūr al-Başā'ir fī Fazīlat zikr al-zākīr (Ahlwardt, ayn esr. 1457. Kuşayri'ye aidiyeti şüphelidir).

Kuşayri'nin hal tercemesi ile eserleri için aşağıdaki kitaplara bakınız: Subkī, *Tabakāt al-Şāfi'īya*, Mısır, II, 259, 269-272, 275-288 (*Şikāyat ahl al-Sunna* risalesi), III, 243-248; al-Ḥaṭib, *Tārīḫ Bağdād*, Mısır, 1931, XI, 83, nr. 5763; İbn al-İmād al-Hanbalī, *Şazarāt al-zahab*, Mısır 1350, III, 319-322; İbn Kaşır, *Al-Bidāya va'l-Nihāya*, Mısır, 1932, XII, 107; İbn al-Ağır, *Kāmil al-Tavārīḫ*, neşr. Tornberg, X, 21, 61; Bāḫāzi, *Dumyat al-kaşr*; İbn Ḥallikān, *Vafayāt al-A'yan*, Bulak, 1299, I, 376; Kātib Çelebi, *Kaşf al-Zunūn*, (bk. al-Risāla); Sam'ānī, *Kitāb al-Ansāb* (nşr. Margoliouth, (Gibb Memorial Series) Nr. xx, s. 456; Hucvirī, *Kaşfal-Maḥcūb*, trc. Nicholson (G. M.S nr. XVII) s. 167; Cāmi, *Nefaḫāt*, Kalkūta 1859, s. 354; Lāmi'ī, *Tercüme-i Nefaḫāt*, İstanbul 1280, s. 353; Yafī'ī, *Mri'āt al-Canān* III. 91; Sergis, *Mu'cam al-Maṭbū'āt al-'Arabiya*; Brockelmann, *GAL*, G I, 432, SI 770, 923; C. Ricu, *Suppl. to the Catal. of the Arabic MSS. in the British Museum*; A. B. Elis, *Catalogue of Arabic Books in the British Museum*; *İslām Ansiklopedisi*, (Kuşayri); *Handwörterbuch des islām*, (al-Kushairi), Leiden 4941; Kemalüddin, *Mevzuatül-ulūm* İstanbul 1313, I, 558 v. d.